

УДК 316.338.33:631.11

СОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В. Ткачук, д. е. н., професор

Житомирський національний агроекологічний університет

© В. Ткачук, 2014

Ткачук В. Соціальний вектор розвитку диверсифікаційних процесів в аграрних підприємствах
Обґрунтовано доцільність диверсифікації діяльності аграрних підприємств як ефективного засобу підвищення їх соціальної відповідальності. Досліджено основні напрями та інструменти впливу диверсифікації діяльності аграрних підприємств на рівень їх соціальної відповідальності. Визначено стримувальні чинники розвитку диверсифікаційних процесів в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: диверсифікація, соціальна відповідальність, соціальна орієнтація диверсифікації, соціальні результати диверсифікації.

Tkachuk V. Social vector of diversification processes development in agrarian enterprises

The expedience of agrarian enterprises diversification as an effective method of its social responsibility increasing are substantiated in this article. Basic directions and instruments of influence of agrarian enterprises diversification the level of its social responsibility are investigated. Retentive factors of diversification processes development in the agrarian sector of economy are determined.

Key words: diversification, social responsibility, social orientation of diversification, social results of diversification.

Ткачук В. Социальный вектор развития диверсификационных процессов в аграрных предприятиях

Обоснована целесообразность диверсификации деятельности аграрных предприятий как эффективного средства повышения их социальной ответственности. Исследованы основные направления и инструменты влияния диверсификации деятельности аграрных предприятий на уровень их социальной ответственности. Определены сдерживающие факторы развития диверсификационных процессов в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: диверсификация, социальная ответственность, социальная ориентация диверсификации, социальные результаты диверсификации.

Постановка проблеми. Функціонування аграрних підприємств як систем відкритого типу забезпечується через механізми взаємодії елементів внутрішнього та зовнішнього середовища, що обумовлює соціально-економічну природу диверсифікації їх діяльності. Урізноманітнення напрямів діяльності має економічне спрямування, однак воно стає можливим завдяки орієнтації на задоволення потреб споживача та завдяки використанню сформованого людського капіталу. Зазначене доводить соціальну значущість і спрямованість процесу диверсифікації діяльності аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та науково-методичні основи диверсифікації діяльності підприємств активно вивчали такі вітчизняні і зарубіжні вчені,

як І. Ансофф, Р. Аккоф, Ф. Котлер, О. Бородіна, Т. Зінчук, Н. Степаненко та ін. Проблеми соціально орієнтованої діяльності підприємств досліджували В. Апопій [1], Н. Градюк [2], Л. Корчевна [3], О. Родіонов [4], О. Сохацька [5], Н. Супрун [6] та ін. Однак поза увагою науковців залишаються аспекти розвитку соціально відповідальної диверсифікації діяльності аграрних підприємств.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтування доцільності диверсифікації діяльності аграрних підприємств як ефективного засобу підвищення їх соціальної відповідальності. Відповідно до поставленої мети було виконано завдання: досліджено основні напрями та інструменти впливу диверсифікації діяльності аграрних підприємств на рівень їх соціальної відпові-

дальності; ідентифіковано стримувальні чинники розвитку диверсифікаційних процесів в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Соціальна діяльність більшості аграрних підприємств обмежується вимушеним створенням та утриманням об'єктів соціальної інфраструктури (медичних і культурних закладів, дошкільних установ, рекреаційних об'єктів, закладів торгівлі та громадського харчування), тоді як у сучасних умовах вона повинна бути ініціативною, спрямованою на гармонізацію соціальних інтересів працівників, держави та суспільства загалом. Ефективним механізмом створення потенційних умов для підвищення соціальної активності та формування соціальної відповідальності аграрних підприємств є диверсифікація їх діяльності. Саме в результаті диверсифікаційних процесів формується сукупність умов, необхідних для діяльності аграрних підприємств відповідно до принципів багатофункціональності та соціальної спрямованості сільського господарства. Соціальні результати диверсифікації діяльності аграрних підприємств мають багатовекторну спрямованість, що дає змогу задовольняти соціальні потреби та інтереси держави, населення та працівників [7].

Диверсифікація діяльності розширює потенційні ресурсні можливості аграрних підприємств вирішувати соціальні проблеми: безробіття – за рахунок створення додаткових робочих місць; бідності населення – підвищуючи його доходи; низького рівня життя – підвищенням соціально-побутових умов, створенням та утриманням закладів соціальної інфраструктури, благоустроєм прилеглих до підприємств територій, а також завдяки активній участі в суспільному житті та фінансуванню державних і місцевих соціальних програм.

Соціальні результати диверсифікації діяльності аграрних підприємств виявляються у зовнішньому та внутрішньому середовищах, тобто забезпечують отримання в перспективі позитивного ефекту як для підприємства, так і для суспільства. При цьому важливо відмітити тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість внутрішніх та зовнішніх наслідків диверсифікації. Специфіка диверсифікаційних процесів полягає в їх спроможності забезпечити аграрним підприємствам досягнення комплементарного, синергетичного соціального-економічного ефекту, формами прояву якого є:

1. Формування іміджу підприємства через його позиціонування в суспільному та економічному житті населення, ведення соціально орієнтованого бізнесу відповідно до міжнародних вимог і стандартів. При цьому репутація підприємства формується на основі інформування суспільства про його ділову та соціальну активність;

2. Підвищення довіри та лояльності споживачів і населення за рахунок максимального задоволення їх потреб;

3. Підвищення вартості бізнесу та його інвестиційної привабливості;

4. Розвиток людського капіталу;

5. Підвищення ефективності праці персоналу внаслідок зростання лояльності та відданості підприємству, прагнення брати активну участь у досягненні поставлених цілей, що є результатом створення умов для їх матеріального добробуту, професійного зростання, соціальної захищеності;

6. Можливість налагодження взаємовигідних відносин із державними та громадськими інституціями.

Водночас соціальними результатами реалізації диверсифікаційних процесів в аграрних підприємствах для суспільства є: підвищення рівня життя та соціальної захищеності населення; можливість залучення інвестицій у соціальну сферу; отримання підтримки громадських ініціатив у реалізації соціальних проектів. Однак слід зазначити, що досягнення позитивних екстерналій можливе у разі:

- виробництва соціально значущих продуктів і послуг;

- захисту інтересів споживачів через виробництво безпечної продукції відповідно до найвищих стандартів якості;

- економного споживання ресурсів;

- безвідходного виробництва або утилізації відходів;

- підвищення рівня зайнятості населення;

- здійснення соціальних інвестицій за рахунок отримання додаткового прибутку.

З погляду цілей диверсифікація діяльності підприємницьких структур має економічний характер, тобто спрямована на отримання суто економічного ефекту. Однак її реалізація розширює можливості підприємства дотримуватися соціально відповідальної філософії менеджменту, відповідно до якої соціальна відповідальність повинна бути пріоритетною складовою цілей підприємства і проявлятися у збалансуванні соціальних інте-

ресів усіх сторін підприємницької діяльності, тобто підприємства та його стейкхолдерів (працівників, споживачів, партнерів по бізнесу, місцевої громади, інвесторів тощо). У разі відсутності безпосередніх результатів диверсифікації діяльності аграрних підприємств проявом їх соціальної відповідальності може бути інвестування отриманого прибутку у соціальну сферу, участь підприємства в соціальних проектах або урізноманітнення діяльності підприємства через надання соціальних послуг житлово-комунального, культурно-побутового та іншого характеру.

Для повноцінного досягнення соціальних результатів диверсифікаційних процесів необхідним є вирішення проблем інституційного та соціально-економічного характеру, які стримують їх розгортання у сформованих умовах розвитку підприємницьких структур в аграрному секторі економіки. Однією з визначальних проблем є недосконалість нормативно-правової та законодавчої бази, що обмежує мотивацію підприємств до соціально орієнтованої діяльності.

Стримувальним чинником розвитку соціально відповідальної диверсифікації діяльності підприємницьких структур також є відсутність сформованої і дієвої експертизи соціальних результатів діяльності підприємств та чіткої системи критеріїв визначення підприємства як соціально активного та відповідального, що дає змогу йому претендувати на отримання певних пільг і преференцій. Відповідно до них пільги надаватимуться підприємствам залежно від прогнозованого соціального ефекту, наприклад, кількості новостворених робочих місць. Вирішення також потребує проблема незахищеності бюджетних статей, пов'язаних із наданням пільг та інших преференцій, обмеження фінансування яких, як правило, здійснюється передусім у разі секвестру бюджетних видатків.

Не відпрацьованою також є система мотивації суб'єктів господарської діяльності до підвищення їх соціальної активності, яка повинна передбачати наявність сукупності пільг і преференцій:

- цільової фінансової підтримки реалізації соціально орієнтованих проектів;
- кредитних пільг у формі надання кредитів під державні гарантії чи поручительства місцевих органів самоврядування, кредитів за зниженими відсотковими ставками, кредитів на умовах повернення основної су-

ми кредиту не раніше як зі шостого місяця від дня укладання угоди;

- податкових пільг у формі тимчасового звільнення від податку на період не менше одного року, оподаткування за зниженими ставками, зменшення бази оподаткування на суму інвестицій, здійснених у соціальну сферу;

- компенсації нормативних затрат на утримання та розвиток соціальної інфраструктури, зокрема інженерної та дорожньо-транспортної.

Реалізація великомасштабних проектів диверсифікації діяльності аграрних підприємств потребує залучення додаткових фінансових інвестицій. Однак специфіка сільськогосподарського виробництва, зокрема низька оборотність капіталу, залежність від природно-кліматичних умов і сезонність надходження грошових коштів, висока капіталомісткість та відносно низька капіталовіддача, в сукупності з макроекономічними чинниками знижує інвестиційну привабливість виробників аграрної продукції. Тому важливим є створення сприятливих умов для національних та іноземних інвесторів, що вкладають капітал у реалізацію проектів у сільській місцевості, особливо за умов отримання соціального ефекту.

Соціальна пасивність аграрних підприємств зумовлена не лише обмеженістю їх фінансових можливостей та належного інституційного забезпечення, а й відсутністю популяризації заходів, спрямованих на підвищення соціальної відповідальності підприємств та сільської громади. Вирішенню цієї проблеми сприятиме активізація діяльності громадських і державних інституцій, які б професійно займалися просуванням ідей соціальної відповідальності бізнесу. Необхідним також є створення дієвої інфокомунікаційної мережі сільської громади, згаданих інституцій та аграрних підприємств з метою забезпечення останніх достовірною та актуальною інформацією щодо можливостей реалізації соціально орієнтованих проектів та отримання їх донорської підтримки з боку держави та міжнародних організацій. Створення такої мережі зробить також можливим інформування суспільства про позитивні досягнення у вирішенні соціальних проблем та їх інвесторів, що дало б змогу зміцнити імідж підприємств, сформувавши позитивну суспільну думку.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отож, диверсифікація діяльності підприємств за своєю сутністю,

природою й наслідками реалізації є соціально відповідальним та орієнтованим процесом, здійснення якого сприяє виконанню аграрним сектором економіки багатofункціональної ролі. Розгортання диверсифікаційних процесів, за умови нівелювання впливу стримувальних чинників, дасть змогу не лише

підвищити ефективність аграрного виробництва, а й сприятиме комплексному розвитку аграрного сектора економіки та сільських територій за рахунок повноцінного задоволення соціальних потреб та збалансування соціальних інтересів підприємницьких структур і сільської громади.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Анопій В. В. Соціальна функція торгівлі / В. В. Анопій // *Економіка і прогнозування* : наук.-аналіт. журнал. – 2007. – № 4. – С. 93-103.
2. Градюк Н. М. Соціальна відповідальність підприємств: концептуалізація поняття / Н. М. Градюк // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2011. – № 21.11. – С. 364-371.
3. Аналіз розвитку систем управління соціальною відповідальністю підприємства та проблеми їх впровадження в Україні / Л. Корчевна, В. Новіков, В. Домницька, В. Жогло // *Стандартизація, сертифікація, якість*. – 2009. – № 3. – С. 50-53.
4. Родіонов О. В. Формування концепції соціальної відповідальності підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Родіонов. – Режим доступу : archive.nbuv.gov.ua/e-journals.
5. Сохацька О. М. Формування нової парадигми корпоративного управління в глобальному середовищі / О. М. Сохацька // *Вісник ТДЕУ*. – 2006. – № 3. – С. 24.
6. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // *Економіка і прогнозування*. – 2009. – № 3. – С. 61-74.
7. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України від 17.10.1990 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

